
PEDAGOGY

Технологія навчання українських прислів'їв та приказок, їх відповідників європейських мов (на прикладі фольклорних записів Бориса Грінченка)

О. В. Бурко

науково-дослідна лабораторія гринченкознавства Київського
університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Paper received 22.06.17; Revised 27.06.17; Accepted for publication 30.06.17.

Анотація. У статті акцентовано на причині інтересу освітянської спільноти до європейських мов. Окреслено концептуальну модель технології навчання українських прислів'їв та приказок, їх відповідників англійською, німецькою та іспанською мовами (на прикладі фольклорних записів Бориса Грінченка). Відповідно до неї передбачається використання вчителями інноваційних прийомів навчання: полімовне читання «Квадрига», літературна гра «Мозаїка мислення». Оволодіння ними сприятиме входженню освітян та молодших підлітків у європейський освітній простір.

Ключові слова: Борис Грінченко, молодші підлітки, полімовне читання «Квадрига», літературна гра «Мозаїка мислення».

Мета статті: вказати на можливість ліквідації недоліків у вивченні українських прислів'їв та приказок; залучати молодших підлітків до виразного читання їх українською та європейськими мовами, формувати вміння та навички учнів висловлювати почуття й абстрактні поняття українською та іноземними мовами з використанням мудрих приповідок.

Дослідник С. Подолянин [В. Степанківський] привертав увагу освітянської спільноти до того, що українське мислення, мудрість, утілені в прислів'ях, незважаючи на свої автентичність і специфічність, не могли розвиватися і самостійно функціонувати поза контекстом західноєвропейського й універсального людського мистецтва: "... європейські мови володіють глибоким знанням нашого минулого, і коли на ґрунт його, цього минулого, буде пересажене те молоде, що Європа встигла почути про нас за останні роки, то ми, наша справа національна, зробить уперед веленський крок чарівника" [5, с. 23]. Його настанова, сформульована більше ніж століття тому, залишається актуальною для сучасної методики навчання.

У чинній програмі "Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів 5–9 класи (зі змінами, внесеними у 2016 році для 8–9 класів)" [URL: (<http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files>) (дата звернення: 05.05.2017)] у курсі української літератури для школярів 5 класу передбачено проведення уроку "Із народної мудрості. Прислів'я та приказки. Народне уявлення про довколишній світ та його оцінка в прислів'ях і приказках. Краса і мудрість цього жанру усної народної творчості". ТЛ: прислів'я, приказка". Автори програми Р. Мовчан та ін. визначили державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів 5 класу: "Учень / учениця: уміє називати/ називає види прислів'їв і приказок, розуміє їхню дотепність і мудрість; уміє відрізнити прислів'я від приказки та пояснювати їх, проектуючи на ситуації сучасного життя. Формування шанобливого ставлення до кмітливості та мудрості нашого народу. Осмислення ролі в сучасному світі цих якостей, розвиток афористичності й точності думки, уваги до вибору лексики власних суджень. Розвиток допитливості, спосте-

режливості, уважності, кмітливості як важливих елементів розумової діяльності людини. Розвиток логічного мислення". Відповідно до вимог Програми вчені О. Авраменка та Л. Коваленко написали статтю в підручниках з української літератури для учнів 5 класу. Ми проаналізували підручники "Українська література" (К., Грамота) для учнів 5 класу, видані у 2013 р. (URL: <http://pidruchnyk.com.ua/126-ukrayinska-literatura-kovalenko-5-klas.html>;

<http://pidruchnyk.com.ua/138-ukrayinska-literatura-avramenko-5-klas.htm> (дата звернення: 05.05.2017)], за критерієм: наявність відомостей культурологічного характеру в контексті європейського. На цій підставі зробили висновок, що автори підручників не дають матеріалу як для поінформованості школярів, так і для розвитку їхнього мислення за обраним критерієм. Хоча в українській мові існує багато прислів'їв та приказок, які на рівні ідентичної чи схожої форми підтверджуються і зразками, наявними в інших європейських мовах. Болгарський фольклорист Боне Величковський пояснює це явище так: "Мудрість, а також гірка правда, що її втілено в прислів'ях та приказках, так само, як і схожий стиль, зробили можливою масштабну циркуляцію між численними народами в різних мовах світу" [1, с. 28].

Відтак розробили концептуальну модель технології навчання українських прислів'їв і приказок, їх відповідників європейськими мовами (на прикладі фольклорних записів Б. Грінченка) на уроках української літератури для молодших підлітків. Основою її є визначення методології, яка містить концептуальну ідею та принципи навчання. Процесуальність технології змодельовано як поділ на етапи навчання: підготовка до сприймання твору, полімовне читання, словникова робота, аналіз художніх текстів, творчі роботи, підсумки. На нашу думку, пропоновану технологію доцільно (відповідно до технологічного бачення навчального процесу) представити у вигляді таблиці 1.

На етапі підготовки до сприймання твору повідомили, що Б. Грінченко створив «Українську граматку для науки читання й писання» (1888 р.). Дослідниця І. Шудзіховська встановила, що, він, працюючи вчи-

теlem у с. Олексіївці на Катеринославщині, "одним із перших увів навчання української мови з використанням фольклору" [9, с.28]. Пригадали випадок із життя

Грінченка-педагога для того, щоб поміркували, яке з запропонованих прислів'їв можна застосувати до почутого?

Таблиця 1. Концептуальна модель технології навчання українських прислів'їв і приказок, їх відповідників європейськими мовами (на прикладі фольклорних записів Бориса Грінченка)

Один із учнів, П. Коновалов, згадував: «Гарний лад установлено в школі, і наука пішла добре й успішно. Розум, любов до діла і значний педагогічний хист учителя зробили роботу легкою й приємною. Кращі методи науки, рівне поведіння вчителя зо всіма учнями, однаково, чи то діти багатирів чи бідноти, бажання полегшити по змозі роботу менш талановитим учням і розумно використати енергію більш здатних до науки – ось риси, що характеризують працю Бориса Грінченка-вчителя... Навчав, як треба любити людей і свою рідну країну, котрої ми до його не знали, що вона в нас є; навчав жить просто, не лізти в пани, а жить правдиво і чесно» [4, с. 28].

Сконструювали артдіалог за картиною Г. Крюкової "Б. Грінченко з учнями" (олія, 2013 р.).

Запропонували увазі учнів прислів'я та приказки, які Б. Грінченко записував у Костянтинівському повіті Полтавської губернії та інших містах і селах. Інформували, що в назви своїх творів він також вводив прислів'я "Хто робить, той і має" та приказки "Дурень думкою багатіє" (показали слайди).

Суть прийому полімовного читання прислів'їв та приказок полягала в тому, що вони звучали українською, англійською, німецькою та іспанською мовами відповідно до настанови Ф. Поліщука: "Прислів'я дослівно не перекладаються на іншу мову, тому треба шукати завжди відповідники за змістом" [Поліщук, с.

35]. Учні об'єднувалися в групи по четверо. Назвали їх квадригами.. Кожен із її членів читав запропоновані прислів'я українською, англійською, німецькою та іспанською мовами.

Полімовне читання I рівня складності

1. Людська діяльність.

Хто іншому яму копає, той сам у неї попаде. Не копай яму іншому.

Measure thrice and cut once; look before you leap.

Erst besinn's, dann beginn's; erst wägen, dann wagen (erst wäg's dann wag's).

Antes que te cases, mira bien lo que haces.

2. Подарунки

Дарованому коневі в зуби не заглядають .

Don't loook a gift horse in the mouth; never look a gift horse in the mouth.

Einem geschenkten Gaul sieht man nicht ins Maul.

Al caballo regalado no se le mira el diente.

3. Господарська діяльність людей. Уміння

Куй залізо, поки не загасло.

Strike the iron, while it is hot; make hay while the sun shines.

Man soll das Eisen schmieden, solange es heiß ist.

La ocasión la pintan calva.

4. Порада

Погано не клади, злодія до спокуси не веди.

Opportunity makes the thief.

Gelegenheit macht Diebe.

Los ladrones son de ocasiones.

5. Господарська діяльність людей

Швець, знай своє шевство, а в кравецтво не мішайся.

The cobbler should stick to his last.

Schuster, bleib bei deinem Leisten.

Cada oveja, con su pareja.

Полімовне читання II рівня складності передбачав виконання випереджувального домашнього завдання: прочитати запропоновані оповідання зі збірки "Колоски" (1890 р., м. Чернігів) і підібрати прислів'я до життєвої ситуації, описаної в одному з оповідань Б. Грінченка.

1. Бог

Людина передбачає, а Бог розпоряджає ("Жолуді та гарбузи").

Man proposes and God disposes.

Der Mensch denkt, Gott lenkt.

El hombre supone y Dios dispone.

2. З життя людей

Кінець діло вінчає ("Добрий хлопець").

The end crowns the work.

Das Ende krönt das Werk.

El fin corona la obra.

3. Біда одна не ходить, а з собою ще й горе водить ("Біда навчить").

An evil chance seldom comes alone; misfortunes (troubles) never come alone; one misfortune comes upon the beck (neck) of another.

Ein Unglück kommt selten allein.

No hay mal que venga solo.

4. Дружба, порада

Не плій у колодязь: згодиться води напиться ("Крамар та злодій").

He that mischief hatches, mischief catches; mind you don't fall into your own trap.

Wer anderen eine Grube gräbt, fällt selbst hinein.

Quien mala cama hace, en ella se yace.

5. Частина тіла

6. Рука руку мие ("Казан").

You roll my log and I'll roll yours; claw me and I claw thee; one hand washes the other.

Eine Hand wäscht die andere.

Una mano lava la otra.

7. Уміння

По роботі пізнати майстра ("Акула").

He works best, who knows his trade (work goes with a swing under the master's hand.

Das Werk lobt den Meister.

Quien las sabe, las tañe.

Розглянули надруковані народні вислови.

- Які з них вам вдається прочитати, а які – ні?

(Учні вказували, що вдається прочитати прислів'я та приказки мовою, якою вони володіють, або вивчається як іноземна).

- Як Ви вважаєте, що потрібно, аби мати можливість усе ж таки зрозуміти твір, написаний іншою мовою?

Таким чином, використання прийому полімовного читання прислів'їв та приказок викликало інтерес до англійської та інших мов.

На етапі **словникової роботи** з'ясували, які слова, вирази незрозумілі. Оскільки апробували прийом "Мозаїка мислення", то з'ясували походження слова "мозаїка". Воно запозичене з італійської мови не раніше X–XII ст. На думку Сальваторе Дель Гаудіо, тоді Київ був одним із центрів італійської торгівлі. Слово почало побутувати в архітектурно-побутовій сфері. Його значення: МОЗАЙКА, и, жін. 1. Зображення або візерунок, зроблений з окремих, щільно припасованих один до одного і закріплених на цементі або мастиці різнокольорових шматочків скла, мармуру, камінців. 2. Мистецтво складати зображення або візерунки. 3. перен. Строката суміш різнорідних елементів.

На етапі **аналізу художніх текстів** упровадили інноваційний прийом «Мозаїка мислення». Це простий для розуміння інструмент, де пазли різного кольору є так званіми візуальними підказками. У цьому прийомі мислення ділиться на чотири різних режими, кожний з яких представлений пазлами певного кольору: червоного, синього, зеленого, жовтого. Алгоритм роботи: запропонували об'єднатися у чотири групи відповідно до кількості обраних кольорів. Кожна з них отримала по кольоровому аркушеві, на якому надруковані запитання. Перший член групи записав відповідь на перше з них й склав папір так, щоб відповідь була схована, залишилися тільки наступні запитання й місце для відповідей на них (у вигляді гармошки) і передав своєму сусідові. Прикриті відповіді попередника відкривати не дозволялося. Робота тривала доти, поки аркуш не повертався до учня, який відповідав першим. У такому вигляді аркуші подали вчителю. Після цього словесник знайомив п'ятикласників з усіма відповідями (*подаємо їх курсивом*).

Червоні пазли (вогонь)

- Що підказувала Вам інтуїція, коли Вам запропонували прочитати прислів'я рідною та іноземною мовами? *Інтуїція допомогла здогадатися, що означають деякі слова з іспанської мови (Крисько Анна).*

- Які асоціації з'явилися у Вас, коли дізналися, що потрібно прочитати прислів'я рідною та іноземною мовами? *Їх читання викликало асоціацію з нещодавньою ситуацією в моєму житті (Совершенина Юлія).*

- Назвіть емоції, які Ви переживали, коли читали прислів'я, записані Б. Грінченком українською мовою? *Гордість за багатство рідної мови (Совершенина Юлія).*

- Які відчуття виникали у Вас, коли читали прислів'я рідною та іноземною мовами? *Відчуття, що прислів'я мають відповідники в іноземних мовах (Машенина Анна).*

Зелені пазли (творчість)

- Чого навчає Вас записана Б. Грінченком у Константинівському повіті Полтавської губернії прислів'я "Балака так, аби пара з вуст не йшла." [П НБУВ. – Ф. I. – Спр. 1545]. *Не зрозуміли.*

- Що підказує Вам прислів'я "Бог багатий – нам дасть", яке записав Б. Грінченко в Константинівському повіті Полтавської губернії? *Не зрозуміли.*

- Як, на Вашу думку, виникло прислів'я "Десять раз мір, а раз утні"? *З'явилося в результаті частот помилковості і для кращого результату (Таміла М.)*

- Запишіть ваші пропозиції щодо вдосконалення читання прислів'їв та приказок мовою, якою Ви володієте або тими, які вивчаєте як іноземні. *Подавати точний переклад англійською мовою, а не подавати відповідники.*

Сині пазли (критика, негативні сторони запропонованого прийому роботи)

- Чи спрацює прийом полімовного читання прислів'їв та приказок? *Так, оскільки допоможе п'ятикласникам краще зрозуміти тему, викличе інтерес до неї.*

- Які недоліки прийому полімовного читання прислів'їв та приказок? *Варто донести їх сенс відповідно доментальності певного народу.*

- Що б Ви змінив чи змінила у використанні прийому полімовного читання прислів'їв та приказок? *Спочатку підготувалася б до цього читання вдома, з'ясувала б всі незрозумілі слова іншої мови.*

- Що у запропонованому прийомі полімовного читання прислів'їв та приказок було зайвим? *Прислів'я та приказки з тих мов, які дитина не вивчає.*

Жовті пазли (переваги)

- Навіщо потрібно застосовувати прийом полімовного читання прислів'їв та приказок? *Для актуалізації знань учнів про інші культурні й мовні практики (Дар'я А.)*

- Які переваги прийому полімовного читання прислів'їв та приказок? *Зацікавлює учнів іншими мовами, ознайомлює їх із фольклором інших країн і формує розуміння, що їхня мова має унікальне розуміння певних явищ (Такун Ольга)*

- Чому варто використовувати прийом полімовного читання прислів'їв та приказок? *Розвиває критичне мислення, дає уявлення про багатство інших мов.*

- Чому спрацює прийом полімовного читання прислів'їв та приказок? *Тому що школярі зможуть краще*

запам'ятати їх та полішити знання з іноземної мови (Л. Т.)

Учитель оприлюднив результати опитування молодших підлітків. За кожен правильну відповідь давав пазл червоного, синього, зеленого чи жовтого кольорів відповідній групі. Школярі вставляли їх в отвори пластмасового квадрата. Так утворилася чотирикольорова мозаїка. Отже, прийом «Мозаїка мислення» використовувався як підсумок зробленого й зрозумілого учнем чи групою учнів на уроці й дозволяв розвивати в них критичне мислення.

На етапі **творчих робіт** запропонували молодшим школярам пам'ятку збирачів прислів'їв та приказок: 1. Прізвище, ім'я, по батькові того, хто записує. 2. Дата запису. 3. Місце запису. 4. Прізвище, ім'я, по батькові того, від кого здійснено запис. У травні 2017 р. Діна Книр записала прислів'я та приказки від вісімдесятирічної бабусі – Шеремет Ніни Ларіонівни, яка родом зі Срібнянщині Чернігівської області. Деякі з них співпадали з тими, що записав Борис Грінченко більше ніж століття тому. Наприклад, знаходишся серед ворон – по-воронячи й кряч; коваль коня кує, а жаба й собі ногу підставляє; моя хата скраю – нічого не знаю; ні об'їхати, ні обійти; прибери й пенька, то буде схожий на панка; сім років мак не родив – і голоду не було; ситий голодному не вірить; ходить як чугупало; як сироті женитися, то й день малий. Як бачимо, школярка проявила власну творчість, а вчитель – краще пізнав її інтереси.

У результаті аналізу шкільних програм і підручників напрацювали рекомендації для їх удосконалення: пропонуємо доповнити її прислів'ями та приказками, записаними Б. Грінченком, та відповідниками з мов, які учні вивчають як іноземні: англійської, німецької та іспанської.

ЛІТЕРАТУРА

1. Величковський Боне. Про деякі македонські й балканські прислів'я та приказки. *Народна творчість та етнографія. Македонська фольклористика*. 2009. № 3, С. 26 – 31.
2. Логвіненко Н. Фольклористика в системі літературної освіти старшокласників : монографія. Київ : Задруга, 2014. 196 с.
3. Мовчун А. Мовні скарби: Вивчення прислів'їв та приказок у школі : навч.-метод посіб. Київ : Либідь, 2000. 184 с.
4. Плевако М. Життя та праця Бориса Грінченка. Харків, 1911. 81 с.
5. Подолянин С. Українець за кордоном і мандрівка в минуле. Київ, 1912. 23 с.
6. Поліщук Ф.М. Вивчення усної народної творчості: посіб. Для вчителів. Київ : Радянська школа, 1978. 128 с.
7. Словарь української мови. Зібрала редакція журналу «Киевская старина». Упорядкував з додатком власного матеріалу Б. Грінченко. Т. I. А – Ж. К., 1907. 573 с. Т. II. З – Н, К., 1908. 573 с. Т. III. О – П.– Київ, 1909. 563 с. Т.IV. Р – Я.– Київ, 1909. 563 с.
8. Удод Л. Вивчення усної народної творчості: посіб. для вчителів. К. : Радянська школа, 1986. 112 с.
9. Шудзіховська І. Педагогічні умови розвитку пізнавального інтересу учнів гімназії: дидактичний аспект : монографія. Луцьк : Твердиня, 2008, 136 с.
10. English, German, Spanish, Russian and Ukrainian saying in Latin origin. Упор. М. Яній, А. Ніцевич. URL:http://fs.onu.edu.ua/clients/client11/web11/metod/rgf/po_slov.pd (дата звернення: 16.11.2017).

REFERENCES

1. Velychkovs'kyu Bone. Pro deyaki makedons'ki y balkans'ki prysliv'ya ta prykazky. *Narodna tvorchist' ta etnohrafyia. Makedons'ka fol'klorystyka*. 2009. № 3, S. 26 – 31.
2. Lohvinenko N. Fol'klorystyka v systemi literaturnoyi osvity starshoklasnykiv : monohrafyia. Kyiv : Zadruha, 2014. 196 s.
3. Movchun A. Movni skarby: Vyvchennya prysliv'yiv ta prykazok u shkoli : navch.-metod posib. Kyiv : Lybid', 2000. 184 s.
4. Plevako M. Zhyttya ta pratsya Borysa Hrinchenka. Kharkiv, 1911. 81 s.
5. Podolyanyn S. Ukrayinets' za kordonom i mandrivka v mynule. Kyiv, 1912. 23 s.
6. Polishchuk F.M. Vyvchennya usnoyi narodnoyi tvorchosti: posib. dlya vchyteliv. Kyiv : Radyans'ka shkola, 1978. 128 s.
7. Slovar' ukraiyins'koyi movy. Zibrala redaktsiya zhurnalna «Kyevs'kaya starina». Uporyadkuvav z dodatkom vlasnoho materialu B. Hrinchenko. T. I. A – ZH. K., 1907. 573 s. T. II. Z – N, K., 1908. 573 s. T. III. O – P.– Kyiv, 1909. 563 s. T.IV. R – YA.– Kyiv, 1909. 563 s.

8. Udod L. Vychennya usnoyi narodnoyi tvorchosti: posib. dlya vchyteliv. K. : Radyans'ka shkola, 1986. 112 s.
9. Shudzikhovs'ka I. Pedahohichni umovy rozvytku piznaval'noho interesu uchniv himnaziyi: dydaktychnyy aspekt : monohrafiya. Luts'k : Tverdunya, 2008, 136 s.

The technology of teaching Ukrainian proverbs and sayings, their corresponding samples in English, German and Spanish (based on Boris Grinchenko folklore records)

O. V. Burko

Abstract. The article outlines on the causes of the education community interest in European languages. The conceptual model of the teaching Ukrainian proverbs and sayings, their correspondences in English, German and Spanish (based on Boris Grinchenko folklore records) is outlined. According to it, scientists are expected to use innovative teaching techniques: poly-language reading «Quadriga», literary game «Mosaic of Thinking». Their knowledge enhances the entry of educators and younger teens into the European educational space.

Keywords: *Boris Grinchenko, younger teens, poly-language reading “Quadriga”, literary game “Mosaic of Thinking”.*

Технология обучения украинских пословиц и поговорок и соответствующих им образцов по-английски, по-немецки и по-испански (на примере фольклорных записей Бориса Гринченко)

O. V. Burko

Аннотация. В статье акцентировано на причине интереса образовательного сообщества к европейским языкам. Очерчено концептуальную модель технологии обучения украинских пословиц и поговорок, соответствующих им образцов по-английски, по-немецки и по-испански (на примере фольклорных записей Бориса Гринченко). Соответственно предусматривается использование педагогами инновационных приемов обучения: полиязыковое чтение «Квадрига», литературная игра «Мозаика мышления». Овладение ими будет способствовать вхождению педагогов и младших подростков в европейское образовательное пространство.

Ключевые слова: *Борис Гринченко, младшие подростки, полиязыковое чтение «Квадрига», литературная игра «Мозаика мышления».*